

ХАРАКТЕРНИ ЧЕРТИ И ПРОБЛЕМИ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО
В ГЪРЦИЯ

В. Даков

Независимо от структурните промени в гръцката икономика, извършени в следвоенните години в полза на промишлеността, селското стопанство, чиято основа е земеделието, продължава да бъде един от главните отрасли на стопанството. В него се заети близо $\frac{2}{5}$ от активното население.¹ За времето 1960—1971 г. дялът на селскостопанското производство на националния доход относително се съкрати от 25,7% (2,7 млрд. долара) на 19,9% (6,2 млрд. долара) — (29, с. 269—271).

Физикогеографските условия на Гърция като постоянна основа на селското стопанство са, общо взето, благоприятни за развитието на редица интензивни култури. От изследванията се установява, че по засушливост Гърция е по-малко суха от Източна Испания и Мала Азия, но е малко по-заслушива от Апенинския полуостров. Типично средиземноморски райони (по климат и почви) са разположени в източните части на страната — областта на Солун, Източна Тесалия, Източна Централна Гърция, части от Източен Пелопонес, източната половина на о. Крит, почти всички Цикладски острови. Естественото плодородие в посочените области е сравнително високо.

Вследствие особеностите в икономическото развитие и характера на орографията разпределението на земния фонд в Гърция е неблагоприятно. Много голям е относителният дял на пустеещите земи — 35%. В Швейцария и Австрия, които са също типично планински страни, тези земи са респективно 23 и 12%. Ограничени са и промишлено използваните земи — 8%, срещу 25% за Швейцария и 37% за Австрия. Пасищата на Гърция които са слабо продуктивни, съставляват 35% от територията ѝ. В крайна сметка обработваемите земи обхващат само 20% от площта ѝ. (2, с. 49).

¹ В настоящата работа се спираме само върху земеделието поради ограничения в обема. Въпреки направените проучвания не засягаме въпроса за животновъдството — подотрасъл, който има второстепенно значение в селското стопанство и се намира на невисоко равнище на развитие. През 1975 г. са отглеждани 1,2 млн. глави едър рогат добитък, 4,5 млн. овце, 700 хил. кози. Ежегодно в Егейско и Адриатическо море се лови към 50—60 хил. т риба.

От друга страна, структурата на селскостопанските култури не е в състояние да оползотвори наличните благоприятни почвени и климатични условия, напр. от 35 млн. дка обработваеми земи почти половината са заети от зърнени храни. Те дават обаче само 25% от стойността на растениевъдната продукция. Същевременно техническите култури заемат 10% от обработваемите площи, но на тях се падат над 20% от стойностната продукция. Доходите от техническите култури са три пъти по-високи от тези на пшеницата и 3,5 пъти по-големи от другите зърнени храни. Тютюнът, на който се падат само 4% от обработваемите площи, дава 15% от стойността на растениевъдството и е 4—5 пъти по-доходен от пшеницата.

Непълноценното използване и на без друго отграничените обработваеми земи се обяснява в известна степен с наличието на голям брой дребни стопани, които, за да осигурят изхранването си и да се предпазят от тежките последици на неблагоприятните климатични колебания, засяват много култури, между които зърнените имат основно място.

В следвоенните години гръцкото земеделие се разви сравнително бързо, което се дължи на все по-широкото приложение на механизацията, химизацията, напояването и на внедряването на постиженията на агрономическата наука. През последните две десетилетия тракторният парк се увеличи над 20 пъти — през 1975 г. броят на тракторите е 125 хил., от които 70 хил. са колесни трактори. Бързо нарасна употребата и на друга селскостопанска техника. Увеличи се използването на изкуствените торове от 120 хил. т през 1938 г. на повече от 1 млн. т през 1970 г. (4, с. 262). През 1975 г. на декар обработваема земя се падат към 9,5 кг. Въпреки това Гърция остава на едно от последните места в Европа по използването на минерални торове.

Посочените положителни изменения се отнасят обаче предимно за едрите и средните стопанства. Положението на малоимотните не е подобро. Тяхната основна работна сила си остава конската и волската тяга, а главното оръдие на труда — единичният плуг или дървеното рало с железен палешник.

Страната разполага с подходящи терени и водни ресурси за напояването на повече от 6 млн. дка земи. Изградени са напоителни съоръжения в долините на реките Алиакмон, Вардар, в полетата на Серес, Драма, Тесалия, в плодородните части на Западна Гърция, в северните предели на Пелопонес. Най-големият напоителен строеж се проектира в Тесалия — с 5 водохранилища и 1,4 млрд. куб. м завирени води, 230 км напоителни канали и 33 помпени станции. След тяхното завършване се предполага, че ще може да се напояват нови 2,7 млн. дка. Проектира се баражирането на р. Арда, което ще позволи да се напояват други 1,2 млн. дка (27, с. 31—33). Увеличението на поливните площи може да се разбере, ако се съпоставят посочените данни с тези отпреди Втората световна война —

през 1929 г. те са били 178 хил., а в 1939 г. — 270 хил. дка (29, с. 269—271).

Капитализмът навлиза все по-дълбоко в земеделието. Това се съпровожда с намаляване ролята на малките и увеличаване значението на едрите и средните стопанства. Ако в края на 60-те години относителният дял на най-малките (до 10 дка) и дребните от (10 до 30 дка) стопанства е съставлявал 79% от общия брой, а са владеели 40% от обработваемата земя, то през 1965 г. те са намалели на 61% от броя на стопанствата и на 24% от обработваемата земя. Средните (от 30 до 100 дка) и едрите стопанства (над 100 дка) господствуват в селското стопанство, защото на тях се падат 75% от общите доходи и 80% от капиталовложенията в този отрасъл. Те разполагат с основната част от селскостопанските машини и минералните торове (5, с. 39).

Разслоението на селското стопанство в Гърция рязко се засили след сътрудничеството ѝ със страните от Общия пазар (6, с. 27). С цел селското стопанство да се приспособи към конкуренцията на интегрираните страни гръцкото правителство започна усилено да стимулира развитието на едрите стопанства, което неизбежно доведе до разоряването на дребните собственици. За 7 години след 1962 г. от селските ѝ райони са заминали в държавите от Общия пазар над 500 хил. души (17, с. 175—179). Техните земи или са били закупени от богатите селяни, или са дадени под аренда до завръщането им от икономическа емиграция. Друга част от разорилите се стават наемни работници при едрите земевладелци. Техният брой надминава 200 хил. души. Този поляризационен процес продължава да се задълбочава.

Сегашната картина на земевладението и земеползуването е доста сложна. Към даване на земя под аренда прибавят даже и средни селяни. Поради неустойчивите реколти те смятат арендното заплащане за по-гарантиран доход. Широкото приложение на наемни работници позволява на редица средни стопанства да наемат чужди парцели. Непрекъснато нараства ролята на земевладелските рентие-ри, които притежават големи капиталистически стопанства, управлявани от наемни специалисти. В северните и островните части на страната е разпространено и изполичарството. Сложната картина на земенползуването се завършва от смесените стопанства — собственици на малки парцели арендуват допълнителни парчета земя, или изполичари, които сами притежават малки землени участъци. Половин милион дребни стопани не могат да осигурят изхранването на семействата си. Това е една от главните причини за съчетаването на капиталистическите с полуфеодалните методи на експлоатация на селяните в Гърция. Тези „собственици“ са принудени да се наемат при богатите и средните селяни с минимално заплащане, което е по-ниско от това на селскостопанските работници. Част от дохода си те изкарват от собствените малки парцели,

Остатъците от феодалните производствени отношения задържат развитието на земеделието. Ниските доходи на селскостопанските работници и трудовите селяни са една от основните причини за побавния прогрес на земеделското производство в сравнение с промишленото. Увеличението, което се наблюдава в следвоенните години, не е резултат от разширяването на обработваемите земи, а става за сметка на интензификацията на производството.

Концентрацията на средствата за производство в ръцете на аграрната буржоазия води до разслоение в селото и до разоряване на бедните стопани. В териториален аспект тези процеси водят до по-бързо развитие в равнинните централни и южни аграрни райони и до деградирането на северните и островните части на страната. Ако в Тесалия и Централна Гърция средният размер на стопанствата се движи между 30 и 50 дка, в планинските части на Епир е само 10 дка (28, с. 259—171).

Друга характерна черта е силното парцелиране на земята. На един стопанин се падат средно по 6 парцела. Това затруднява механизираният ѝ обработване. И най-малкият трактор (12 к. с.) може рентабилно да се използва на земен участък не по-малък от 30 дка. Опитът на буржоазните гръцки аграрикономисти и географски да оправдаят това състояние на нещата с исторически и физикогеографски причини нямат научен характер. Причините имат социално-икономическа същност: различна концентрация на средствата за производство в отделните райони, което води до различия на проникването на техническия прогрес, отразяващ се върху различията в доходите. В едрите и средните стопанства добивите от пшеницата са два пъти по-високи, на захарното цвекло и памука — 2,5—3 пъти по-големи в сравнение с тези на бедните селяни. На първите се пада над половината от стоковата продукция, докато вторите практически нищо не продават, тъй като изкарваните продукти много често не им гарантират задоволяването на непосредствените им консумативни нужди.

Отрицателно влияние върху развитието на селското стопанство оказва разтварянето на ценовата „ножица“ между селскостопанските и промишлените стоки. От 1952 до 1969 г. промишлените изделия са увеличили цените си със 70%, докато за същото време цените на селскостопанските продукти са нараснали само с 30%. Този процес продължава да се развива и през следващите години.

Вследствие наложилото се господство на едрия капитал във всички сфери на стопанството се установиха монополно ниски цени на земеделските продукти и монополно високи на промишлените стоки. Това е един от най-острите проблеми на гръцкото село.

В резултат от действието на посочените социално-икономически фактори, между които не на последно място е вътрешната и международната пазарна конюнктура, гръцкото селско стопанство показва тенденция на увеличение обема на продукцията, но с под-

чертани колебания в темповете на прираста, обусловени от климатичните колебания и от играта с цените. Това може да се проследи за един период от 16 години:

(в % към предишната година по цени от 1958 г.)

1960 г. — 5,1	1964 г. +6,5	1968 г. —8,0	1972 г. + 4,0
1961 г. +20,5	1965 г. +4,1	1969 г. +8,0	1973 г. + 1,0
1962 г. — 4,7	1966 г. +0,03	1970 г. +7,5	1974 г. +13,0
1963 г. +7,1	1967 г. +5,0	1971 г. +3,0	1975 г. + 2,0

В посоченият период най-голям прираст е отбелязан през 1961 г., а обемът на производството е паднал три пъти над нивото на предната година — 1960, 1962 и 1968 г. Тази неравномерност на разширеното възпроизводство с типични колебания се отразява неблагоприятно най-силно върху бедните селяни, които в неурожайни години или се разоряват, или едва успяват да покрият задълженията си към различните кредитори — банки, прекупвачи, заможни селяни-лихвари и т. н. В години с добра реколта пазарните цени рязко падат поради по-голямото предлагане в сравнение с платежоспособното търсене. Това също удря най-зле върху интересите на малоимотните селяни, които имат високи разходи за единица продукция в сравнение с едрите капиталистически стопанства. От друга страна, последните са в състояние да произвеждат стандартна продукция, изкупувана по предварително сключени договори с търговските централи, които им гарантират сравнително устойчиви доходи. Докато дребните стопани, неспособни да осигурят изискванията на стандартите, са принудени да се съгласяват на спекулативни цени, които определят търговските посредници и изкупвателните организации.

Как са се развивали основните зърнени и технически култури в сравнение с довоенния период, може да се проследи от приведените данни (вж. табл. на стр. 104) (8, с. 54).

Забелязва се известно свръхпроизводство на някои зърнени храни, особено на пшеницата. През 1975 г. са прибрани над 2 млн. т пшенично зърно. То превишава вътрешните потребности. Увеличението на зърнените храни е постигнато главно за сметка на повишаване на средните добиви от декар. За пшеницата те нарастват от 90 на повече от 160 кг. Посевните ѝ площи обаче се увеличават само с 33%. Върху същата основа има известно увеличение на овеса, ечемика и царевичата. Средните добиви от зърнените храни обаче са несравнимо по-ниски от тези в развитите страни. Рязко са намалени площите, заети с ръж. Най-голямо нарастване показва оризът — в сравнение с довоенния период производството му е увеличено над 20 пъти. Той се отглежда предимно в Тесалия. Основните райони на зърнените храни са Атика, Беотия, Тесалия, Западна Македония, и на царевичата — Източна Македония и Беломорска Тракия.

Значителни изменения настъпиха и сред техническите култури-

Години	Пшеница	Ръж	Ечемик	Царевица	Ориз	Памук	Тютюн	Картофи
	Площ — в хил. хектари							
1935—1938	850	67	205	261	2	62	93	21
1950	867	55	206	248	10	77	103	34
1965	1258	16	203	144	24	136	132	56
1969	1083	• • •	283	148	21	151	102	56
	Производство — в хил. т							
1935—1938	768	55	197	225	4	44	61	148
1950	850	48	200	195	32	79	58	348
1965	2072	16	338	249	104	228	126	517
1969 ^a	1920	• • •	713	481	81	326	90	731
	Средни добиви — кг от декар							
1935—1938	90	82	96	98	202	70	66	693
1965	165	100	166	173	433	168	73	923
1969	161	• • •	184	270	440	270	440	• • •

памука, тютюна, захарното цвекло. В сравнение с довоенните години производството на памук е нараснало близо 8 пъти, на картофите — около 5 пъти, на тютюна — 1,5 пъти.

Памукът се отглежда в едрите стопанства на Тесалия и Македония и от дребните стопани в Северна Беолия. До войната Гърция задоволяваше 66% от потребностите на памучнотекстилната промишленост със собствено производство. В следвоенните години засяваните с памук площи се увеличиха приблизително три пъти и надхвърлиха 1,5 млн. дка. Едновременно с това средните добиви нараснаха над 2,5 пъти. По този начин Гърция от вносителка стана единствената капиталистическа държава в Европа, която напълно удовлетворява вътрешните си потребности от памук и известна част предлага за износ. По обем на експорта тя се нареди на второ място след Съветския съюз в европейския континент. Гръцкият памук е добро качество — с хубав бял цвят и дълго влакно. Той е много доходна култура. Неговата обработка се нуждае от голям брой работна ръка, което е благоприятно условие при големия брой дребни стопанства с подчертана скрита безработица. В отглеждането на памука са ангажирани 140 хил селски семейства (27, с. 31—33).

От техническите култури със сравнително високи темпове се развива производството на захарно цвекло — от 61 хил. т. в 1961 г. на 2660 хил. т през 1975. Това се дължи на обстоятелството, че в началото на 60-те години в страната бяха изградени три захарни заводи (24, с. 110—113). За да бъдат снабдени с необходимата суровина, правителството се принуди да въведе редица поощрителни мерки за увеличение производството на захарно цвекло.

^a В 1975 г. (хил. т): ечемик 914; ориз — 103; памук — 355; тютюн — 115; картофи — 868 (4, 1976, с. 262).

Нарастването на производството на памука и цитрусови плодове беше благоприятствувано както от вътрешните поощрителни мероприятия, така и от външни причини. Трябва обаче веднага да се подчертае, че независимо от „интегрирането“ на страната в Общия пазар Гърция не можа да извоюва значително нарастване на пласмента на своите земеделски продукти, както се очакваше. Това особено се отнася за тютюна, който е най-важната експортна култура. От нейния износ се набират от 25 до 35% от всички валутни постъпления, осъществявани чрез външната търговия. По тази причина тютюнопроизводството се развива с бавни темпове. Неговите основни райони са Източна Македония и Беломорска Тракия (31%), Западна Македония (27%), Арголида — западната част на Тесалия (10%). Площите на тази култура се колебаят от 930 хил. дка (1935—1938 г.) до 1260 хил. дка (1965 г.). Производството ѝ се движи, респективно между 61 и 126 хил. т. През 1975 г. е произведен 115 хил. т туров тютюн. Вътрешното потребление е към 10 хил. т, а останалата част след първичната преработка, се изнася предимно в балирано състояние. Малка част се експортира във вид на цигари. Това още-стява интересите на гръцкото стопанство, тъй като го лишава от възможността да изнася овеществен труд при положение, че в страната съществува масова безработица.

Гръцките тютюни са известни като ориенталски, типични производители на които са още България и Турция. Те се отличават с тънък аромат, превъзходно горене и понижено никотиново съдържание, което ги прави извънредно търсени на международните пазари. До войната на тях се падаха 45—50% от стойността на износа. Сега, макар тяхната относителна роля да е намалала, имат съществено значение за покриване на пасивния търговски баланс при осъществяването на външнотърговските операции.

Благодарение на подходящите почвено-климатични условия и на натрупания производствен опит Гърция е получила известна специализация в отглеждането на цитрусови култури. Тяхното количество в довоенния период се движеше в рамките на 100 хил. т. Добрият им прием на международните пазари след войната стана причина тяхното производство да нарасне над 7 пъти — 745 хил. т. в 1975 г. След създаването на редица предприятия за плодови сокове голяма част от портокалите и лимоните се преработват и се предлагат на международния пазар в а т р а к т и в н и о п а к о в к и. Ежегодно се експортират към 150—170 хил. т портокали и 50—60 хил. т лимони в прясно състояние (22, с. 59). Мандарините имат поограничено вътрешно и външнотърговско значение. Основните производствени райони на тези плодове са южните части на Гърция — Пелопонес, Алта, Атика, островите Евбея, Хиос, Самос и Крит.

Лозарството е друг традиционен отрасъл на гръцкото земеделие. То има хилядолетна история. Лозята заемат към 2,5 млн. дка. Освен винени и десертни сортове отглеждат се и специални безсе-

менни сортове, от които се получават значителни количества стафиди. Тяхното търсене на международните пазари е голямо. В зависимост от климатичните колебания производството на грозде се движи от 920 хил. т (1960 г.) до 1630 хил. т (1968 г.). От него се произвеждат към 200 хил. т различни по вид и качество вина, някои от които поради вкусовите си качества и високото алкохолно съдържание имат добри цени на международните пазари. Най-доброкачествени сортове грозде и вина се получават в Южна Гърция и островите.

Маслинената култура в Гърция е разпространена още от древността. Отглеждането ѝ е от голямо значение, тъй като от нея се получават близо 10% от доходите на селското стопанство. Растежът на маслинените дървета продължава цели столетия. Твърди се, че отделни редки екземпляри са от времето на Перикъл. Гърция заема трето място в света по площ и добив на маслини. В страната има към 90 млн. дървета на площ 4,5 млн. дка, половината от които са в съчетание с други култури, отглеждани в междуредиата. Поради климатични причини добивът на маслини рязко се колебае — в 1962 г. са били събрани само 286 хил. т, а през 1961 г. — 997 хил. т. Значителна част от тях се преработват на зехтин и маргарин. Главен потребител е вътрешният пазар. Основните маслинопроизводителни райони са Пелопонес, Крит и редица острови в западната част на страната.

В Гърция се отглеждат ябълки (160—200 хил. т), праскови (90—100 хил. т), круши (90 хил. т), смокини и други плодове, които имат голямо търсене на вътрешния пазар, но произведените количества са недостатъчни. По тази причина цените им са високи и те са малко достъпни за масовия потребител. Така например на градските пазари цената на ябълките е по-висока от тази на портокалите. Тези култури се отглеждат в равнинните части и невисоките полета на Северна Гърция.

Страната разполага с благоприятни почвени и климатични условия, както и производствен опит за отглеждането на разнообразни зеленчуци: домати, пипер, кромид и чесън лук, зеле, моркови, праз и др. Засяват се и бобови растения — фасул, бакла, грах. Годишното им производство е неустойчиво и получените количества не са големи. Вътрешният пазар е недостатъчно снабден с изброените селскостопански култури и затова цените на предлаганите зеленчуци и варива са сравнително високи.

* * *

Прогресът на гръцкото земеделие след войната е безспорен. Той обаче е ограничен в рамките на капиталистическите, а в отделни райони и на полуфеодалните производствени отношения, които не създават предпоставки за цялостно използване на наличните при-

родни и трудови ресурси.³ В самия отрасъл съществуват редица много остри проблеми, които при съвременните обществено-икономически условия не могат да получат радикално разрешение.

ЛИТЕРАТУРА

1. Големанов, Ал. — Преглед на политическото положение в Гърция през 1970 г., Материали на БТА, 24 с.
2. * * *. Большая советская энциклопедия, т. 8.
3. Даков, В. — Структурни изменения и проблеми в развитието и географското разположение на промишлеността в Гърция. „Годишн. Софийск. у-т., Геол. - геогр. фак.“, 1972/1973 (1974), 66, № 2, с. 325—390.
4. * * *. — Ежегодник БСЭ, 1950—1977.
5. Йсаев, Р. — Хлопководство в Грeции, в сб. „Возделывание хлопчатника в зарубежных странах“, Ташкент, 1974, с. 148—152.
6. Павлидис, С. — Гърция и Общият пазар, С., 1969, 255 с.
7. Паницидис, Г. — Към въпроса за „структурните реформи“ в гръцкото селско стопанство, „Икономическа мисъл“, 1968, кн. 8, 29—39.
8. Попов, В. — Экономика современной Грeции, М., 1971, 144 с.
9. Сафаракис, В. — Селското стопанство в Гърция под ударите на американските монополи, „Селскостопанска мисъл“, 1958, №11, с. 871—872.
10. * * *. — Социално-икономическо развитие на балканските страни през периода 1900—1968 г. Държавно управление за информация при Министерския съвет, С., 178 с.
11. * * *. — Agricultural policy in Greece. Paris. O. E. C. G. London, H. M. S. O., 1973, 55 p. p.
12. Athanassopoulos, D. — Développement régional aménagement du Grèce, „Rev. écon. et polit.“, 1964, num. 1, p. 361—390.
13. Bolier, F. — Grèce, Paris, Hachette, 1956, 704 p.
14. Alvario, G. — El mercado de Grecia, „Inform. comerc. esp.“, 1971, nom. 453, 85—111.
15. Bonnefont, Y—L. — Notes de géographie rural dans l'éparchie Lérapetra (Grèce). „Méditerranée“, 1973, 13, num. 2, 63—69.
16. Candillis, W. — The economy of Greece 1944—1964, N. Y., 1968, 239 p.
17. * * *. — Commercial bank of Greece Athens Report, 1970, Athens, 1971, 53 p.
18. Campbell, J. — Modern Greece, London, 1968, 426 p.
19. * * *. — Die Entwicklung der Obstereugung in Griechenland. „Inf. Fruit World“, 1974, 32, num. 1, 207—215.
20. Hector, J. — La plain d'Argos répercussions socio-économiques d'une spécialisation agricol. „Méditerranée“, 1973, 13, num. 2, 1—17.
21. Ismo, Musori — Kastelum kehittämisestä Kreikassa. „Vestalous“, 1973, 14, num. 5, 21—26, 34.
22. * * *. — L'industrie de conserves de fruits en Grèce, „Rev. techn. ind. aliment.“, 1968, 16, num. 168, 51—59.

³ От 1955 до 1973 г. от страната са излезли 1155 хил. души; 53% за ФРГ, 32% за САЩ, Австралия и Канада. Около 2/3 от тях са били на възраст от 20 до 39 години. Над половината от тях са от селски местности, където са се върнали само 31% от емигрантите (25, с. 488—495).

23. Mario, Agronoli — Rosania Antonio — Aspetti agronomici della cononicultura. „Aiv. agr. subtrop. e trop.“, 1972, 66, 1—3, 22—58.
24. Nelson, P. H. — Aufbau und Entwicklung der grichschen Zucker industrie, 1968, 18, nom.3, 110—113.
25. Schein, M. Dimen — Social statification in a Greek village. „Ann. N. Y. Acad. Sci.“, 1974, 220, num. 6, 488—495.
26. * * * — Statistiki epiteris Ellados . . . , Athini, 1969.
27. V o u s v o u n i s, P. — Greek cotton and role of K Y D E P, „Trade Greece“, 1964, 5, num. 17, p. p. 31—33, 74, 78.
28. W a g s t a f f, J. M. — Rural migration in Greece. „Geography“, 1968, 53, num. 2, 175—179.
29. W a l d e m a r, P l e v n i a k — Rolnactwo w Grecji. „Czas. geogr.“, 1974, 45, num, 2, 269—271.

CHARACTERISTIC FEATURES AND PROBLEMS OF THE AGRICULTURE IN GREECE

Vassil Dakov

Symmary

On the basis of personal observation literature and statistical dada, the author presents the structure of the contemporary greece agriculture. Different advantages and handicap reffering to collaboration with the European Common Market countries were considered.

More specifically the branches of the agriculture were analyzed and on that basis an attempt to forecasting was made.